

Vojna društvenonaučna istraživanja u izmenjenim društvenim uslovima

Potpukovnik prof. dr *PERO ŠIPKA*

Prilog je pokušaj projekcije promena u naučnoistraživačkom radu u oblasti društvenih nauka, koje se mogu očekivati u okviru opštih mera prilagođavanja armijskih struktura i funkcija novim društvenim prilikama.

U radu se, najpre, s teorijskog stanovišta razmatra globalni odnos između armije i društva. Ukratko se izlažu dve poznate teorije o tipologiji vojnih organizacija i mehanizmima kontrole vojnog činioca u savremenim državama. Na osnovu toga, razvija se teza o dva modela homogenizacije ljudskog činioca i, saglasno tome, dve različite uloge društvenih nauka u sadašnjim armijama. Dva koncepta označena su kao „angažovana“ i „neutralna“ nauka.

Polazeći od toga, kao i od promena koje se očekuju u okviru najavljenih reformi jugoslovenskog društva, a uzimajući u obzir i najvažnije trendove koji oblikuju razvoj društvenih nauka uopšte, predviđaju se brojne radikalne promene u značaju, ulozi, organizacijski i operativnoj formi te materijalne i kadrovske podrške vojnodruštvenih istraživanja.

U periodu intenzivnih političkih promena u savremenom svetu i našem društvu, kao i njihovog uticaja na strukture i funkcije oružanih snaga, postavlja se, pored ostalog, i pitanje uloge istraživanja društvenohumanističkih pojava i procesa značajnih za narodnu odbranu. Prirodno je da društvene nauke u celini, posebno sociologija i psihologija, u takvim prilikama pobuđuju povećan interes. Taj interes je umnogome zasnovan na očekivanjima da te discipline ponude valjane odgovore na brojna pitanja koja nameću krizna zbivanja. Delom, radi se i o očekivanjima (u osnovi naivnim) da one mogu da ponude i razrešenja društvenih napetosti i konflikata, pa i onih koji nastaju između armije i pojedinih društvenih segmenata.

Čini nam se da u tim uslovima ima opravdanja pokušaj projekcije nove uloge vojnodruštvenih nauka, odnosno istraži-

vanja ljudskog faktora, u izmenjenim društvenim prilikama koje proizvodi ili će, prema očekivanjima, proizvesti započeta reforma privrednih i društvenih odnosa. Opravdanost takvog pokušaja je u mogućnosti da se valjanim predviđanjem olakša i, eventualno, ubrza proces promena u jednoj oblasti od opšteg armijskog i šireg društvenog interesa, a ljudski i materijalni resursi, angažovani u njoj, učine efikasnijima.

Svaki pokušaj projekcije promena unutar nekog armijskog podsistema, a time i zamisao o unapređenju jedne relativno uske oblasti (kakva je istraživačka delatnost) mora započeti analizom odnosa između armije i društva. U protivnom, ne može se računati na prognostičku vrednost takve projekcije, odnosno realnu utemeljenost ponuđene zamisli.

PRIRODA ARMIJE U ZAVISNOSTI OD PEOVLAĐUJUĆEG DRUŠTVENOG ODNOSA

Odnos između društva i armije razmatran je u savremenoj sociološkoj i socijalno-psihološkoj teoriji na različite načine i na osnovu različitih pristupa. Neki autori su se težišno bavili posebnostima vojne profesije,¹ drugi uticajem vojnog faktora na ekonomska kretanja (tzv. vojno-istorijski kompleks), a neki raznim fenomenima koji se u tom međuodnosu reprodukuju, posebno militarizmom.² No, za osnovni cilj ove rasprave najrelevantnije su, izgleda, teorijske postavke M. D. Felda³ o zavisnosti prirode armije od društvenog uređenja i teze Huntingtona⁴ o mehanizmima kontrole oružanih snaga u savremenim društvima.

Feldova „Tipologija vojnih organizacija“ obuhvata, uglavnom, savremene armije od kojih neke, u stvari, pripadaju prevaziđenim društvenim formacijama, ali postoje u rudimentarnom obliku. (Tako, na primer, Legija stranaca, posmatrana izolovano, čini tipičnu imperijalnu armiju, dok se za francusku armiju u celini takva odrednica teško može odbraniti). Svoju

¹ M. Janowitz, *The Professional Soldier*, Macmillan Publishing, London – New York, 1971.

² Ejub Kučuk, *Militarizam*, Rad-VIZ, Beograd, 1977.

³ M. D. Feld, *The Structure of Violence: Armed Forces as Social Systems*, Sage Publications, Beverly Hills /London, 1977.

⁴ S. P. Huntington, *Civilian Control of the Military: A Theoretical Statement (U: A study of Organizational Behavior*, Stack – pole Books, Harrisburg, 1976).

tipologiju Feld zasniva na razlikama u političkom okruženju, u kojem se oružane snage formiraju i koriste. Tako razlikuje pet vrsta armijskih organizacija:

- (a) spoljašnje potčinjavanje → imperijalna armija,
- (b) unutrašnje potčinjavanje → feudalna armija,
- (c) zatvorena jednakost → nacionalna armija,
- (d) otvorena jednakost → reprezentativna armija i
- (e) ideološka jednakost → sveobuhvatna armija.

Različiti modeli osnovnog društvenog odnosa (dominacija naspram jednakosti) i njihove varijacije reprodukuju različite tipove armijskog ustrojstva, kako s obzirom na osnovnu političku ulogu armijskog činioca, tako i u odnosu na spoljni izraz, način rukovođenja i mehanizme ostvarivanja jedinstva, odnosno objekat identifikacije armijskog sastava itd. Najznačajnije za ovu raspravu su, bez sumnje, razlike između društvenih/armijskih organizacija tipa (d) i (e), jer se za naše društvo može reći da se nalazi na prelazu iz, prema Feldu, ideološke u otvorenu jednakost.

a) Društvo i armija tipa „ideološke jednakosti“

U društvenoj strukturi ortodoksnog realnog socijalizma (ali i nesocijalističkih totalitarnih uređenja), za koju je karakteristična ideološka jednakost, partija se smatra sintezom i supresorom države i društva. Distribucija moći, pa i ona između armije i društva, određena je izrazima pojedinačne vezanosti za programske ciljeve partije na vlasti. Politička osnovica strukture ideološke jednakosti u celini, uključujući i armiju, jeste sveobuhvatna zajednica. Društvo zahteva od svih svojih pripadnika potpun angažman u društvenom preobražaju, a organizacije, odnosno pojedinci, koje to ne prihvataju nužno se tretiraju kao potencijalni ili aktuelni neprijatelji.

Značaj individualnih sposobnosti procenjivanja i odlučivanja negira se na određeni način. Individualni uvid, pa i onda kada obezbeđuje neposrednu korist, čini niži nivo saznanja. Kvalitetniji je onaj vid saznanja koji se ostvaruje izvođenjem iz partijskih programskih ciljeva. Prirodna posledica toga jeste da je „čin službeno merilo uverenja“ i da koincidiraju struktura armije, partije i države. Politička uloga armije zasnovane na ideološkoj jednakosti sastoji se, prvenstveno, od propagiranja

vladajuće ideologije. Ona štiti sve koji pristaju uz ideju, a sumnjičavo ili hostilno se odnosi prema ostalima.

Slika koju o sebi emituje rukovođenje u takvom sistemu ima oblik harizme. Armijski rukovodilac predstavlja „prirodnog“ vođu i inkarnaciju ubeđenja. Kao personifikacija kolektivne volje, on mora predstavljati onipotentnu figuru, čoveka koja nema pravo na grešku. Kontrola je zasnovana na principu jednostarešinstva, utelotvorenom u ličnosti i ostvarivanju balansa i koordinacije potčinjenih. Uspeh i neuspeh su plod reevaluacije ranijih akcija i utvrđivanja osnovnih momenata i njihovog značaja za dugoročne ciljeve.

Društveni model armije je komunalni: kada se zanemare razlike koje nameću obaveze i odgovornosti ona je otvorena i ravnopravna zajednica svih udruženih na verovanju u društvene ciljeve. Naravno, jednakost nije, niti može biti apsolutna („neki ljudi su više jednaki od ostalih“), ali nema nefunkcionalnih statusnih razlika među pojedinim kategorijama pripadnika. Takva armija se ispoljava i doživljava kao narodna.

Pripadnici oružanih snaga vezuju se za ciljeve armije i društva na nivou većih jedinica. Identifikovanje se ostvaruje ne samo s jedinicama već i s njihovim komandantima. Na toj osnovici vlada rivalski odnos, pa je u interesu pojedinaca da autoritet njihovog starešine raste. Harizmatska pojava prima praktičnu formu i karijera pojedinaca postaje zavisna od mogućnosti pretpostavljenih da obezbede promociju svojim potčinjenima.

b) Društvo i armija tipa „otvorene jednakosti“

Vojna organizacija tipa „otvorene jednakosti“ karakteristična je za društvene sisteme u kojima nema prepoznatljive hijerarhije profesija kao merila statusa, tj. za sisteme u kojima je jedina mera promocije efikasnost izražena kao uspeh na otvorenom tržištu. Za razliku od društvenog sistema „zatvorene jednakosti“, gde status građanina zavisi od njegovog formalnog angažmana u korist države, građani se tretiraju kao društveno korisni u meri u kojoj, kao poreski obveznici, ostvaruju svoje lične interese. To opšte verovanje (prema kome se Feld odnosi kao prema predrasudi) prenosi se i na

vojnu organizaciju, pa ona favorizuje vojne profesionalce. Promocija u armiji obezbeđuje se za tehničke eksperte i organizacijske menadžere, tj. izvršioce koji znaju da ostvare maksimum iz materijalnih i ljudskih resursa koji su im povereni.

Društveni model takve armijske strukture je preduzetnička besklasnost. Naravno „besklasnost“ se shvata uslovno, na osnovu poređenja s prethodnim društvenim formacijama, gde je vojna profesija imala ekskluzivni status. Oficir se u sistemu „otvorene jednakosti“ ne smatra više „vlasnikom“ svoje komande, niti savešću društva, već operatorom u mehanizmu nacionalne odbrane.

Odnos vojnog faktora prema državnom autoritetu je pasivan. Vojno rukovođenje odgovorno je samo za borbenu gotovost, ali ne i za to kada i u odnosu na koga će je realizovati. Pripadnici vojne rukovodne strukture smatraju se samo delom opšteg društvenog upravljačko-tehnološkog „uređaja“, koji nije odabran na osnovu duhovnih, moralnih kvaliteta, već zavisno od tehnološke kompetentnosti. Oficir, u principu, ne očekuje da ga nacija doživljava kao većeg patriotu od običnog građanina.

Svoju društvenu potvrdu vojnoupavljački, a time i ukupni armijski organizam traži u tehnološkom progresu. Orijentisan je ka stalnom zahtevu za novim tehničkim i organizacijskim rešenjima. Procena kvaliteta tih pokušaja je pokazatelj uspeha i osnovica na kojoj se diferencira tretman pojedinaca u kadrovskoj politici. Na grupnom planu to ima za posledicu takmičarski odnos između pojedinih vidova/rodova u osvajanju tehničkih dostignuća. Istovremeno, u individualnoj ravni, to nameće usku i ranu specijalizaciju („rani armijski brak“), koja sužava krug potencijalnih dužnosti na koje oficir može da računa u svom daljem razvoju.

Zajedničke osnove vojnog profesionalizma postaju sve zasićenije znanjima iz oblasti informatike, odnosno senzorske, računarske i telekomunikacijske tehnologije. Tempo kojim se inovacije te vrste uvode u savremene armije i promašaji koji se pri tome javljaju⁵ svedoče o tome da osavremenjivanje nije do kraja racionalan proces. Jasno je prepoznatljiva opsednu-

⁵ Ramiz Abdulji, *Modernizacija sistema rukovođenja i komandovanja i komandno-informacijski sistemi*, „Vojno delo“ br. 1/90, str. 91-119.

tost tehnološkim progresom, tj. slabost vojnog rukovođenja najrazvijenijih zemalja da se preko granice koju određuje primenjivost u borbenim dejstvima oprema tzv. visokom tehnologijom.

DRUŠTVENI NADZOR ODBRAMBENIH STRUKTURA I FUNKCIJE

Distribucija moći i mehanizmi odlučivanja su, dabome, najvažniji aspekti odnosa armije i društva. U savremenom svetu, bez obzira na prirodu društvenih uređenja, vrstu političkih doktrina, pa i stepen ekonomske razvijenosti, vlada opšta saglasnost u tome da ta moć, u načelu, mora biti raspodeljena u korist društva, ne samo u miru već i u ratu. Razlike se javljaju pri pokušajima određenja optimalnog modela nadzora.

a) Subjektivna kontrola

Za društvo realnog socijalizma karakteristična je tzv. subjektivna kontrola struktura narodne odbrane. Oružane snage su integralni deo društva, „naoružani deo naroda“, kome nije dozvoljeno da se odviše specijalizuje i postane izolovani deo zajednice. Svaki građanin ima jednaku obavezu da doprinosi odbrani. U isto vreme, oficiri se socijalno-psihološki ne razlikuju od ostalih društvenih pripadnika i dele s njima iste dominantne vrednosti. U tim uslovima vojno ustrojstvo teži tome da se proširi i na društvo. Visoki vojni rukovodioci razmišljaju u političkim terminima, a visoki vladini funkcioneri se ne ustručavaju od angažovanja u vojnim pitanjima. „Vojno rukovođenje odgovara zahtevima vlade jer u vladanju i učestvuje. Ono naređenja izvršava jer se sa njima slaže“.⁶

b) Objektivna kontrola

Objektivna kontrola odbrambenih funkcija podrazumeva oštro razgraničenje između armije i društva. Oficirski sastav i vojno rukovodstvo imaju specifične uloge, funkcije i sistem

⁶ S. P. Huntington, *isto*, str. 509.

vrednosti po kojima se razlikuju od ostalih. Izolovani su u društvenom koliko i u fizičkom smislu, jer su na minimum svedeni kontakti s drugim elitnim društvenim grupama. Funkcija odbrane u takvom društvu smatra se specifičnom i poverava specijalizovanoj strukturi, na isti način na koji se gašenje požara poverava specijalizovanoj grupi – vatrogasnoj brigadi.

U tim okolnostima stvaraju se uslovi za uže i preciznije određenje funkcija vojnog rukovođenja koje se praktično svode na: (a) predstavljanje u strukturi vlasti društvenih potreba za vojnom bezbednošću, (b) savetovanje državnih rukovodilaca s vojnog stanovišta i (c) sprovođenje vladinih odluka u oblasti odbrane.

U sistemu objektivne kontrole vladine odluke se sprovode ne zbog toga što su u skladu s nekom prihvaćenom politikom, već zato što je to obaveza vojnog rukovođenja. Odnos prema njima je na određen način indiferentan: vojska ratuje ne zato što veruje u ratne ciljeve, već zato što je njena funkcija da ratuje i da to čini na najbolji mogući način, ma kakvi i koliko dostižni bili konačni ciljevi rata.

Ukratko, u sistemu objektivne kontrole armija nije ogleдалo društva, već njegovo sredstvo; interes društva nije u tome da podržava armiju već da je militarizuje; ne ulaže se napor da se objedine interesi armije i društva, već da se razgraniče; država ne zavisi od dogovora između civilnih i vojnih rukovodilaca, već pretpostavlja njihovo neslaganje, ali i spremnost tih drugih na bezrezervno potčinjavanje.

Objektivna kontrola kao istorijska kategorija javila se tek nedavno, i to samo u najrazvijenijim zapadnim društvima. Ona nije ni mogla ranije postojati, jer nije postojao ni profesionalni oficirski kor, niti autonomna vojna profesija kojoj društvo priznaje posebnu odgovornost u pitanjima nacionalne bezbednosti.

Više teoretičara, među njima i K. Mannheim⁷, smatra da postojanje velikih vojnih institucija unutar društva koje pasivno prihvataju vladinu kontrolu čini jednu od najvažnijih tekovina zapadne civilizacije. Na osnovu praćenja nekih trendova u toku tzv. hladnog rata, Huntington ocenjuje da objektivna kontrola, time što teži i uspeva da minimizira moć vojnih

⁷ K. Mannheim, *Freedom, Power and Democratic Planning*, New York, 1950.

krugova u odnosu na civilne, ne umanjuje već maksimizira verovatnost očuvanja vojne bezbednosti. Pri tome, prihvatanje nadzora tipa objektivne kontrole od vojnog vrha podrazumeva postojanje i prihvatanje državnog autoriteta. Zato su svi vidovi društvene nestabilnosti, posebno oni formalno-pravni (ustavne krize i sl.), ujedno, situacije u kojima armija prirodno teži da preuzme odgovornost za državne poslove izvan sopstvenog delokruga.

ULOGA VOJNIH DRUŠTVENONAUČNIH ISTRAŽIVANJA

Neposredni cilj istraživanja društvenohumanističkih pojava i procesa u armijama uopšte su odgovori na pitanja značajna za unapređenje moralno-voljnog faktora kao elementa borbene gotovosti. Konačni cilj istraživanja te vrste je uvek homogenizacija stavova, mišljenja pa i emocija armijskog sastava. Za mnoge teoretičare, posebno psihologe humanističke orijentacije, ta homogenizacija ima oblik prisile, tj. odvija se na račun idividualnosti pripadnika oružanih snaga, nezavisno od strukture društva kojem armija pripada i iz kojeg se reprodukuje. Međutim, platforma, principi i postupci ostvarivanja jedinstva nisu u svim armijama isti. Od tipa homogenizacije ljudskog faktora presudno zavisi i uloga društvenih istraživanja u savremenim armijama. Istovremeno, lako je pokazati da oboje zavise od preovlađujućeg odnosa između armije i društva. Tako su, u načelu, prepoznatljiva dva tipa ostvarivanja jedinstva i, sledstveno tome, dva modela primene društvenih nauka u armijskim uslovima.

a) Direktna homogenizacija ljudskog faktora i angažovana nauka

U društvenim sistemima tzv. ideološke jednakosti, za koje je karakteristična tzv. subjektivna kontrola odbrambenih funkcija, homogenizacija se ostvaruje *direktnim* sredstvima, a uloga nauke je *angažovana*. Taj tip odnosa i ishoda verovatniji je u zemljama realnog socijalizma, ali i u „društvima u izgradnji“ uopšte, državama s revolucionarnim partijama na

vlasti, nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju; uglavnom u državno-političkom ustrojstvu koje je jednopartijsko ili /i zatvoreno ili/ i ugroženo spolja. U takvom političkom okruženju armija ima obavezu da doprinosi izgradnji društva, uključujući i novi tip odnosa među ljudima (novi moral). Zato značaj koji se pridaje vaspitanju nije manji od onog koji ima obrazovanje za potrebe vojne profesije, a u obuci vojničkog sastava značajan je udeo ideološko-političkih sadržaja. Osnovica na kojoj se ostvaruje armijsko jedinstvo mešavina je nacionalnog interesa i političkog programa društva. Uloga istraživača u oblasti društvenih nauka nije samo u tome da ispituje činioce od kojih zavisi proces homogenizacije, već i da neposredno utiče na socijalne procese, menja ih i oblikuje prema društvenim ciljevima u oblasti odbrane.

b) Posredna homogenizacija ljudskog faktora i neutralna nauka

U armijama društava tzv. otvorene jednakosti gde su funkcije odbrane i njihovi nosioci pod tzv. objektivnom kontrolom državnih autoriteta i kakve, po pravilu, imaju ekonomski snažnije, parlamentarno uređene i relativno bezbedne zemlje, homogenizacija se ostvaruje na vanpolitičkoj osnovi i posrednim, odnosno suptilnim sredstvima. Izgradnja moralno-voljnog faktora počiva uglavnom na nacionalnim i opštecivilizacijskim vrednostima (uključujući i religijske), pri čemu se slobodi, shvaćenoj u građanskom smislu, daje prvorazredni značaj. Umesto na programima sticanja budućih, jedinstvo se postiže na osnovu stečenih vrednosti, koje se, uz to, potvrđuju društvenom efikasnošću. Umesto pozitivno, armijsko jedinstvo je težišno definisano negativno – specifikacijom neželjenih pojava i procesa. Umesto vezanosti za određene ideološke sadržaje od pripadnika armije se očekuje puka lojalnost.

Za otvorenim, programski definisanim delovanjem na političku svest u nameri da se ona menja nema, ni uslova, ni potrebe, s tim što se propagiranje nekih oblika ideologije sankcioniše kao neprijateljsko delovanje. Uloga društvenih nauka u armijama te vrste pragmatizovana je i jasno diferencirana. Zadatak nauke nije da bude angažovana, već efikasna, tj. da uspešno objašnjava i predviđa.

PROJEKCIJA PROMENA U DOMENU ISTRAŽIVANJA LJUDSKOG FAKTORA U NAS

Verovatno je nesporno da se naše društvo i njegove oružane snage ne mogu bez ostatka svrstati ni u jedan od dva razmatrana modela. To je i prirodno pošto je reč o ideal-tip-skim tvorevinama. No, čini se, nesporno je i to da pripadamo društvu koje je u fazi ubrzanog političkog preobražaja u pravcu parlamentarne demokratije, a prema navedenoj dihotomiji – u pravcu tzv. otvorene jednakosti i objektivne kontrole odbrambenih funkcija. Mada je od političkih do realnih društvenih promena potreban nemali korak, one nužno zahvataju ukupan društveni organizam. Ako se budu odvijale u pravcu koji je proklamovan političkim aktima na nivou najviših državnih organa (SIV i Predsedništvo SFRJ), onda će se ne samo politički već i ekonomski procesi dramatično ubrzati, što će i strukturama narodne odbrane nametnuti zahteve za organizacijskim i funkcionalnim prilagođavanjem. Dakako, te promene ne mogu mimoći nauku, posebno istraživanja ljudskog faktora. Polazeći od tih pretpostavki, ali uzimajući u obzir i procese koji oblikuju savremenu društvenu nauku uopšte, kako ih vide neki teoretičari,⁸ umesno je predvideti sledeće globalne procese i transformacije:

(1) *Značaj koji će se pridavati društvenim naukama*, shvaćenim na sadašnji način, opašće u korist tehničkih nauka i operacionih istraživanja. To će se dogoditi uprkos činjenici da će se složenost, pa i značaj društvenih pojava i procesa, kako u društvu, tako i u armiji, verovatno povećati. Promeniće se i osnovna uloga društvenih istraživanja. Umesto u službi neposredne homogenizacije ljudskog faktora, ona će se češće preduzimati kao podrška u razvoju tehničkog faktora i komandno-informacionih sistema. Dakle, u okviru multidisciplinarnih napora da se reše razvojni problemi oružanih snaga. Umeri u kojoj će služiti unapređenju moralno-voljnog faktora društveno-naučna istraživanja će to činiti uglavnom posredno, nudeći saznanja za unapređenje obuke i efikasnosti delovanja pojedinaca, jedinica i borbenih sistema. Sadašnja očekivanja da društvenohumanističke nauke, pa i onda kada se primenjuju

⁸ A. Yogesh, *Sociology and the future*, International Social Science Journal, 2/1986, str. 303–309.

u vojsci, imaju posebnu obavezu da budu u službi humanizacije društvenih odnosa, po svemu sudeći, smatraće se zabludom.

(2) Na taj način, promeniće se i *delokrug naučnoistraživačkog rada*. Kao što će se u društvu odvojiti uloga nauke od uloge politike, tako će se u armiji funkcija istraživanja jasno razgraničiti od funkcija razvoja, rukovođenja i komandovanja. Potreba za angažovanom naukom u sadašnjem smislu će nestati. Naime, od istraživača se sada očekuju konkretni predlozi i rešenja, pa mnogi ispoljavaju ne samo ambicije da utvrde odgovore na postavljene probleme već i da, na osnovu toga, saodlučuju ili bar „aktivno“ deluju i van nauke. Ubuduće će angažovanje istraživača morati da se završava ne predlogom mera, već zaključnim saznanjima i njihovim implikacijama, a tek će na osnovu njih (drugi) vojni stručnjaci, poznavaoци određene oblasti, predlagati mere i praktična rešenja.

(3) *Teorijski rad* u ovoj oblasti izgubiće značaj u korist empirijskih, posebno pragmatički orijentisanih istraživanja. Teorijska uopštavanja, kada budu ohrabrivana, moraće se zasnivati na disciplinovanijem zaključivanju. Broj i značaj meta-analiza i drugih oblika formalizovanog teoretizovanja nužno će se povećati. Pri tome će se oslonac sve češće tražiti u razvoju računarskih baza znanja i sistema za njihovo pretraživanje.

Značajno će se povećati potreba za predviđanjem, a ne samo za objašnjavanjem društvenih pojava i procesa. Za objašnjavanje će, pak, morati sve više da se koriste termini i operatori, koji su prihvaćeni u nauci uopšte, dakle oslobođeni vrednosnih, pa tako i ideoloških sadržaja. Time će se povećati i drugi zahtevi, neki, kao metodološka i organizacijska kompetentnost istraživača, verovatno rigorozno.

(4) *Proces odlučivanja* u nauci, i na osnovu nje, a posebno u oblasti vojnodruštvenih istraživanja, moraće bolje formalno-pravno da se uredi. Kolektivni nosioci naučnog autoriteta (naučni odbori, saveti projekata, naučno-nastavna veća) delovaće više kao inokosni organi i činioци odlučivanja unutar dobijenih ovlašćenja, a recenzije, ekspertize, preporuke i slično postupno će poprimati snagu instituta. Distribucija sredstava trebalo bi u takvim okolnostima, kada je god to moguće, da se obavlja posredstvom konkursa, a konačna ocena rezultata uvek na osnovu javne, naučne evaluacije

(opponentske diskusije, „slepe recenzije“ i sl.). Naređenja kojima se reguliše naučnoistraživački rad dobiće veću izvršnu moć, da bi se procenat realizovanih projekata povećao. Standardizovaće se najvažniji aspekti istraživačkog procesa (merni postupci, vidovi izveštavanja), kao i forme naučnih informacija namenjenih unutararmijskoj razmeni.

(5) *Organizacijske forme* naučnog delovanja moraće da se prilagođavaju novim zahtevima i uslovima. Planiranje naučnoistraživačkog rada mora pretrpeti izmene, tako da makroprojekti postavljaju jasnije ciljeve na čijoj realizaciji se insistira, dok će broj, vrsta, pa i sadržaj pojedinačnih istraživanja unutar tih projekata biti predmet češće (na primer, godišnje) evaluacije i po potrebi revizije. Na osnovu definisanih težišnih pravaca razvoja i problema od naučnog interesa nadležni organi bi trebalo da ponude mogućnost institucijama i pojedincima da u slobodnom nadmetanju ostvaruju doprinose u tržišnim uslovima, posebno kada naučni proizvod odista ima tržišnu vrednost (na primer, razvoj metodike obuke posredstvom trenažera, program selekcije kadra i slično).

(6) *Udruživanje armijskih naučnih kapaciteta i povezivanje* s društvenim naukama u zemlji i svetu mora se ostvarivati na višem nivou, tako da ne obuhvata samo tehnologiju istraživanja, merne instrumente i opšta iskustva. Potrebno je da se obezbede uslovi za potpuni transfer gotovih rezultata u oblasti društvenih nauka, posebno kada su plod skupih istraživanja. To znatno povećava zahteve za uvidom u naučnu produkciju u nas i u svetu, a time i zahteve za uvođenjem, odnosno unapređenjem informacijskih sistema u toj oblasti. Naročito će se proširi primena sekundarnih publikacija i tzv. servisa za *on-line* pretraživanja bibliografskih baza.

Na osnovu svega može se *zaključiti* da će u dogledno vreme, hteli mi to ili ne, društvene nauke u oružanim snagama pretrpeti zanačajne promene. Da bi udovoljile savremenim izazovima i zahtevima koje će im nametnuti političke, ekonomske i organizacijske promene u društvu, one će morati da budu organizovanije, jeftinije i efikasnije. Umesno je očekivati zaokret u njihovoj opštoj nameni i primeni. Očekivanja koja će se postavljati pred izvršioce u toj oblasti biće na određeni način manja, ali će zahtevi biti precizniji, a evaluacija dobijenih

rezultata rigoroznija. Umesno je predvideti relativno ograničenje sredstava koja se direktno, pa i posredno izdvajaju za društvenonaučna istraživanja, a i određenu redukciju kadrovskih resursa. Sve to, bez sumnje, vodi zahtevima za kvalitetnijom i pragmatički orijentisanom obukom naučnog kadra u toj oblasti.

SUMMARY

MILITARY SOCIAL RESEARCH IN CHANGED SOCIAL CONDITIONS

The author attempts to project changes in scientific research work in the field of social sciences that could be expected within the framework of general measures to be undertaken for adaptation of the Army structures and functions to new social conditions.

He starts with a theoretical consideration of the global relation between the Army and society. He makes a brief presentation of two generally known theories on the typology of military organizations and on mechanisms for controlling the military factor in modern states. On the basis of these theories he evolves the thesis on two models of homogenization of the human factor and thus on two different roles of social sciences in contemporary armies. The two concepts are named „engaged“ and „neutral“ science.

Starting from this, also from the changes expected within the frames of the announced reforms in the Yugoslav society, and with taking into account also the most significant trends that will shape the development of social sciences in general, are foreseen numerous radical changes of the importance, role, organization and operational forms of military social researches and of their material and personnel support.

RÉSUMÉ

LE TRAVAIL DE RECHERCHE SOCIALE MILITAIRE DANS LES CONDITIONS SOCIALES MODIFIÉES

Cette contribution est la tentative de présenter les changements du travail de recherche scientifique en matière de sciences sociales auxquels on peut s'attendre dans le contexte des mesures générales d'ajustage des structures et des fonctions de l'Armée aux conditions sociales nouvelles.

Dans cette communication, procédant d'un point de vue théorique, l'auteur traite du rapport global entre l'Armée et la société. Il présente succinctement deux théories connues relatives à la typologie des organismes militaires et aux mécanismes de contrôle auxquels se trouve soumis le facteur militaire dans les Etats modernes. C'est suivant ce principe qu'on avance la thèse sur deux

modèles d'homogénéisation du facteur humain, et, conformément à cela, deux rôles différents qu'assument les sciences sociales dans les armées modernes. Les deux conceptions sont désignées respectivement de science „engagée” et „neutre”.

Dans ce contexte-là, de même que dans celui des changements à attendre dans le cadre des réformes de la société yougoslave, ayant en vue aussi les trends majeurs du développement des sciences sociales en général, on prévoit de nombreux changements radicaux quant au rôle, l'intérêt, les formes organisationnelles et opérationnelles, la base matérielle et des cadres dans le domaine de la recherche sociale militaire.

РЕЗЮМЕ

ВОЕННО-ОБЩЕСТВЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ИЗМЕНЕННЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Настоящее приложение является попыткой проекции изменений в научно-исследовательской работе в области общественных наук, которые можно ожидать в рамках общих мер приспособления армейских структур и функций к новым общественным обстоятельствам.

В труде, прежде всего, с теоретической точки зрения рассматриваются глобальные отношения между армией и обществом. Кратко излагаются две известные теории о типологии военных организаций и механизмах контроля военного фактора в современных государствах. На основании этого разворачивается тезис о двух моделях гомогенизации человеческого фактора и, в согласии с этим, о двух различных ролях общественных наук в теперешних армиях. Две концепции обозначаются как „привлеченная и „нейтральная” науки.

Исходя из этого, а также из изменений, которые ожидаются в рамках предусмотренных реформ югославского общества, учитывая при этом и важнейшие тенденции, оформляющие развитие югославского общества, предусматриваются многочисленные радикальные изменения значения, роли, организационных и оперативных форм, а также материальной и кадровой поддержки военно-общественных исследований.